

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מצורע, תשס"ה
מספר 596מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על נגע הצרעת

הצרעת היא המחלה היחידה שזכתה לפרשה מיוחדת בתורה, אך היא אינה מוגדרת כמחלה אלא כנגע. כשמדובר במחלה, על החולה לפנות לרופא, לא לכוהן, ואילו כאשר מדובר בנגע, אין צורך ברופא ובתרופות, אלא יש לנקוט פעולות שאינן מתחום הרפואה.

פרשני המקרא בימי הביניים חלוקים בשאלה אם הצרעת היא מחלה או נגע. לדעת הרלב"ג הצרעת היא מחלה ככל המחלות, ויש לרפא אותה בעזרת תרופות. בתהליך הריפוי יש גם אלמנט של בידוד כדי למנוע הידבקות במחלה ולגרום להפצתה. לפי דעה זו תפקידו של הכוהן הוא רק לאבחן את המחלה ולהחליט על בידוד החולה או המקום הנגוע. הוא אינו מרפא את החולה, שכן זהו תפקידו של הרופא. פעולת ההיטהרות של החולה נעשית לאחר הריפוי, ובאה לציין שהמחלה כבר אינה מידבקת והחולה יכול לשוב ולהצטרף לקהילה. לפי תפיסה זו המחלה היא תופעה טבעית ומהלכה הוא טבעי, הן מבחינת ההידבקות בה הן מבחינת הריפוי.

אברבנאל סובר, לעומת זאת, כי הצרעת אינה מחלה אלא נגע, וכך היא גם נזכרת במקרא. הנגע אינו תופעה טבעית אלא נסית, והכרה זו מכתיבה גם את דרכי הריפוי:

צוה שישחטוה (את הציפור) על כלי חרש לרמוז שהאדם ככלי חרש מעשה ידי יוצר יתברך וכולם לפניו כחומר ביד היוצר. ונשחטה על מים חיים שבכלי לרמוז אל התורה אשר היא בלב האדם כי בסבת התורה שלא נשמרה כראוי מתה הצפור השחוטה. וצוה שיטבול הצפור החיה בדם הצפור השחוטה להודיע שאין הצרעת חולי מתדבק מפאת טבעו כדברי חכמי הרופאים אבל הוא ברצון השם וגזרתו על האיש החוטא (פירוש לתורה, ויקרא, דף עח).

הריפוי אף הוא אינו בדרך הטבע אלא בדרך נסית, ולכן החולה בא אל הכוהן, ולא אל הרופא. לחיזוק טענתו זאת מביא אברבנאל את צרעת הבגד או צרעת הבית, שאין בהן מרכיבים של בשר ודם הגורמים למחלות באדם. העובדה שהצרעת יכולה להופיע גם בכתלי הבית - דומם, וגם בבגד - צומח או חי, עובדה זו מחייבת לראות בצרעת תופעה לא-טבעית, נסית.

גם ר' שמואל יפה (יפה עיניים דף צו, ע"א) מסביר שנגעי הצרעת אינם נגעים טבעיים אלא מסר של ההשגחה הבא כתוכחה על התנהגות לא-נאותה (ואולי כך אנו אמורים לראות בכל מחלה, גם "טבעית", את יד ההשגחה). הוא מבדיל בין נגעי הצרעת בעם ישראל, שאינם טבעיים, לאלה שבאומות העולם, שהם מחלות טבעיות. ועל כן ריפוי של הנגע הזה הוא בדרך של חזרה בתשובה, חרטה והתקרבות אל ה':

נגעים אלו שהם לישראל אינם רק חידוש השגחיי לתוכחת מוסר ולכן לא יפחדו כל זמן שיהיו עובדי ה'... ולכן צוה שלא תהיה תקנתם ברפואה אלא על ידי הכהנים.

זו גם הסיבה שלעומת מקומות אחרים של טומאה, שהכוהנים מוזהרים שלא להתקרב אליהם כדי שלא ייטמאו גם הם, הרי כאן הכוהן צריך להיכנס ולהתקרב אל מקור הטומאה כדי לבדוק ולזהות את

טיבה. טומאה זו אינה טומאת הגוף, אלא טומאת הנפש, וזו טומאה שאינה עוברת מאדם לאדם. לכן מטרת בידודו של המצורע מחוץ למחנה היא לצורך התבוננות במעשיו.

חז"ל הסמיכו לצרעת במיוחד את עניין לשון הרע. מי שמספר לשון הרע לוקה בצרעת (ויקרא רבה טז:א). במקום אחר תמהו חז"ל מה עניין צרעת הבית והבגד ללשון הרע, והסכימו שיש כאן מערכת של אזהרות, מן החוץ כלפי פנים, כדי להסב את תשומת לבו של החוטא על מנת שישוּב מחטאו ולא ייפגע בגופו. רק אם החוטא אינו מבין את הרמזים ואינו משנה את התנהגותו, ילקה לבסוף בגופו. ויש כאן סמליות מסוימת, שהרי אדם חוטא בלשון הרע רק כאשר הוא נמצא בחברה. בידודו של המצורע מרחיק אותו מן החברה ומונע ממנו לדבר לשון הרע. וכך מתאר המדרש את התהליך (רות רבה פ"ב, י):

ואף בנגעים כן. בתחלה הן באין על ביתו, אם חזר בו מוטב, ואם לאו הרי הן טעונין חליצה, שנא' וצוה הכהן וחלצו, אם חזר בו מוטב ואם לאו טעונין נתיצה, חזר בו מוטב ואם לאו באים על הבגדים וטעונין כיבוס, חזר בו מוטב ואם לאו טעונין קריעה, שנאמר וקרע אותו מן הבגד, אם חזר בו מוטב ואם לאו טעונין שריפה שנאמר ושרף את הבגד, אח"כ הן באין על גופו, אם חזר בו מוטב ואם לאו יוצא ובא, אם חזר בו מוטב ואם לאו בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. בצורה דומה מסביר ר' שם טוב מלמד בספרו "כתר שם טוב" (דף פו, ע"ב) שהצרעת באה כעונש על אי-לימוד תורה ועל חטא לשון הרע. אך לפני שה' מעניש את האדם הוא רומז לו על חטאו בנגעים שהוא מביא על ביתו וחפציו כדי שיתן לבו למעשיו. רק כאשר האדם מתעלם מן הסימנים הוא לוקה בגופו:

ואע"פ שענין הצרעת הוא לכלה עוון ולהתם פשע עכ"ז בצד מה הוא טוב לפי שנגע צרעת כשהיא באה בבתיים הוא התראה לאדם שישוּב בתשובה ובזה יתנו לב וישוּבו אל ה'... מבשרם הב"ה שלא יתן נגע צרעת בתחילה בגופם רק בבית שבזה יהיה סיבה שישוּבו בתשובה ולא יבוא הנגע בבשרם.

מדברים אלה של ר' שם טוב מלמד נראה כי הצרעת אינה מחלה שניתן לרפא בעזרת תרופות אלא היא נגע שריפוי על-ידי תשובה ולימוד תורה.

ר' משה אלבילדה (עולת תמיד דף קפ, ע"א) רואה סמליות הן בבידודו של המצורע והן בקרבן שהוא מביא. בידודו של המצורע בא למנוע ממנו קשר עם הסביבה, וכך לא יוכל להפיץ את מרכולתו, והקרבן שהוא מביא מסמל את הדיבור והפטפות - שתי ציפורים חיות טהורות:

צותה שיביא ב' צפורים חיות טהורות וזה כי הצפורים הם רמז אל הדבור על שהם פטפטים מצפצפים ומזגים כמו שלמדונו רז"ל. והם חיות טהורות לרמוז כי הדבור הזה נכבד מאוד כפי עצמו ושליח השכל אלא שהאדם מלכלך ומטנף אותו. ולכן העירו בתת לו דרך ישרה איך יתנהג.

ר' יצחק נ' ארויו (תנחומות אל דף צא, ע"א) סובר שפרשת נגעי הבית והכלים לא נכתבה אלא לשם הדרש. כבר הגמרא בסנהדרין אומרת כי בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות (סנהדרין עא, ע"א), והדברים לא נכתבו אלא כדי לדרוש ולשים לב אל קיום המצוות. כיוון שהמצוות מטרתן לשמור על בריאות הנפש, הרי אי-קיומן של המצוות מביא לחולי הנפש הבא לידי ביטוי בנגע צרעת. לפני שהאדם ייענש הוא מקבל רמז על כך:

הנה הענין הזה רצוני ענין נגעי הבתים הוא כדי לדעת ולהבין ממנו להחזיר בריאות הנפש אליה כאשר תסור ממנה. וזה כי הענין הזה רומז אל נגעי העבירות אשר עשה אותם האדם וסר בריאות הנפש ממנה אשר ודאי בריאותה הוא כאשר האדם עושה מעשה המצוות והחולי אשר לה הוא כאשר יעשה האדם ח"ו העבירות ולכן כתב לו האל ית' בתורתו הרפואה הצריכה אליו. בהמשך מסביר נ' ארויו (שם דף צב, ע"ב) את כל פרשת הצרעת פירוש אלגורי. הבית מסמל את הגוף, את החומר, והנגע בא כתוצאה מכך שנפשו של האדם אינה שולטת יותר בגופו, כלומר שהאדם הולך אחר יצרו ועובר עברות, ואלו מחלות הנפש. כשם שרפואה מונעת למחלות הגוף היא הימנעות ממאכלות אסורים, כך רפואה למחלות הנפש היא פרשת המצוות הבאה להזהיר את האדם ולהחזירו בתשובה:

יש בתורה רפואות לגוף ולנפש. והנה רפואת הגוף הוא במה שאסרה לנו נבלות וטרפות ודם וחזיר ודומה לו לפי דעת הרמב"ם ז"ל, וכאן כתבה רפואה אל הנפש החוטאת כדי להחזירה למוטב.

דוגמה לשתי התפיסות הללו אנו מוצאים גם בספר מלכים, במקרהו של נעמן הארמי. נעמן חשב שהנביא ירפא אותו בדרכי הריפוי הטבעי: יראה את הנגע, יאבחן את המחלה, יציע דרכים לריפוי ויתפלל לאלוקיו על הנגע, כמו כל רופאי האליל. יש להניח שכבר חווה פעולות כאלה בארם, לפני שהגיע, בלית ברירה, לנביא מישראל. אלישע הנביא מציע, לעומת זאת, לטבול בירדן שבע פעמים, וזאת אף מבלי שראה אותו. הנביא יודע שדרך הריפוי היא נסית ולא טבעית, ולכן חשובה התפילה, חשובה ההכרה בא-ל. ברור גם מדוע קצף נעמן, שהרי מים יש לו בארם בכמות ובאיכות הרבה יותר טובים מן הזרם הדלוח של הירדן בקיץ. נעמן נרפא רק כשהגיע להכרה באלוקי ישראל, הכרה שבאה לידי ביטוי בביצוע מדויק של הפעולות כפי שאמר לו אלישע, גם אם פעולות אלו לא היו מובנות לו. מאותה סיבה אנו מוצאים גם את האזהרה בספר דברים כד:ח-ט: "השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות. זכור את אשר עשה ה' א-להיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים". המכנה המשותף היחיד בין שני הפסוקים הוא עניין הצרעת שבה לקתה מרים משום שערערה על סמכותו של משה ומעמדו. הנגע בא בדרך נס והוסר בדרך נס. מכאן שהפסוק הראשון אינו בא להזהיר על דרך הטיפול במחלה אלא על הציות הכללי לדברי התורה הנלמדים מפי הכהנים והלוויים שהם מורי ההוראה.

פרופ' שאול רגב

החוג המשולב במדעי היהדות
